

УДК 821.161.1.09

К. О. Мельник,
асистент

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ІМАГОЛОГІЧНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ АВТОРА У "ЗАПИСКАХ СЕНАТОРА" М. П. СІНЄЛЬНІКОВА

У статті проаналізовано репертуар поетичних засобів імагологічної презентації образу автора у "Записках сенатора" волинського губернатора М. П. Сінельнікова, виявлено наративні акти, що презентують та реінтерпретують авторське "я", форми метанарації, що забезпечують функціонування категорії правдивості, та індивідуалізації образу автора, також висвітлено його погляди і державотворчі стратегії та їх вплив на розвиток Житомира та Волинської губернії.

Постановка проблеми. Мемуаристика Правобережної України доби романтизму позначена розгалуженою піджанровою системою форм, серед яких у генологічній парадигмі канонічну роль має власне класична модель, що традиційно виокремлює мемуари, спогади та записки, диференціювання яких, як правило, відбувається за ретроспективно-стильовою ознакою. Варіантами піджанрових модифікацій та асиміляцій можуть виступати паралітературні властивості тексту, серед яких, наприклад, цехова приналежність автора, завдяки чому можна виокремити мемуаристику губернаторську, військову, повстанську, домашню чи сімейну [1: 69-116], що мають органічні інтертекстуальні та архітекстуальні зв'язки, "примхливо" інтегруючи модифікаційними ознаками, переходячи та змінюючи "впізнавальні" маркери, утворюючи нові синкретичні номінації.

Головною жанровою ознакою макротексту волинської губернаторської мемуаристики, яку презентує ретроспективна нарація царських посадовців, що виконували державні функції на Волині, є, передусім, мова, російська мова, уточнимо, – обов'язковий атрибут модифікаційної приналежності. Крім цього, волинська губернаторська мемуаристика з точки зору власне її літературної змістовності позначена відкритою презентацією авторської позиції: гіпертрофованим прагненням до правдивості свого тексту та яскраво вираженою наявністю диспозицій "свій – інший" або "свій – чужий", у яких автор, як правило, виступає актантом з певним набором незмінних (державних, політичних, соціальних) функцій, які задають та визначають роль оповідача, якої він дотримуватиметься протягом всього "виконання" та "розгортання" тексту. Прагнення правдивості, наявність актантів та диспозиції була зумовлена позалітературними та позатекстовими впливами, серед яких виокремимо геополітичну специфіку регіону, який відрізнявся від звичних центрально-російських етнічним та релігійним, політичним та культурним розмаїттям.

Серед репертуару губернаторської волинської мемуаристики Волині I половини XIX ст. варто назвати записки генерал-ад'ютанта Євграфа Федотовича Комаровського (1769 – 1843), який у 1810-х роках виконував низку царських доручень на Волині та Поділлі, ад'ютанта волинських губернаторів О. П. Маслова (1837 – 1839) та Г. С. Лашкарьова (1839 – 1844), Миколи Івановича Мамаєва (1815 – 1885), власне волинських губернаторів у 1831 – 1837 рр. Андрія Петровича Римського-Корсакова (1784 – 1862), син якого Микола Андрійович – видатний російський композитор – перерозповів його спогади у "Літописі мого музикального життя", та у 1852 – 1855 рр. Миколи Петровича Сінельнікова (1805 – 1892) – "Записки сенатора", над якими він працював у 1874 – 1892 рр. і які були надруковані в 1895 р., де відображено власне волинський період його служби, що є **об'єктом цього дослідження. Метою дослідження** є визначення особливостей імагологічної презентації образу "позитивного губернатора", виявлення наративних актів, що презентують та реінтерпретують авторське "я", форми метанарації, що забезпечують функціонування категорії правдивості записок. **Актуальність дослідження** пов'язана із значимістю постаті М. П. Сінельнікова в контексті історії Російській імперії XIX ст., його діяльності на Волині, та, безумовно, непересічною цінністю його мемуаристичного твору.

Аналіз актуальних досліджень. Перші біографічні подробиці та осмислення особистості М. П. Сінельнікова почали з'являтися після його смерті. У 1893 р. були надруковані "Спогади" П. С. Слєтова [2] та М. П. Кельша [3], присвячені воронізькому періоду служби губернатора, якому автори були свідками. Наступною концептуально значимою публікацією, де цілісно та системно висвітлювався життєвий шлях державного діяча, був ряд біографічних нарисів П. П. Суворова [4-6], який власне й став незмінним каноном сінельнікознавства.

Укрупненню образу губернатора сприяв вихід у 1895 р. "Записок сенатора" М. П. Сінельнікова [7] під редакцією того ж П. П. Суворова, які власне й відкрили їх автора як незвичайну публічну особистість, літератора з претензією на митця художнього слова та непересічного літописця з цупким критичним поглядом. Після цього прізвище губернатора стало обов'язковим атрибутом словників та енциклопедій, серед яких назовемо "Енциклопедичний словник" Ф. А. Брокгауза і І. А. Єфрона [8] та "Російський біографічний словник" О. О. Половцева [9]. У радянські часи постать М. П. Сінельнікова майже на століття зникає із наукового історично-літературознавчого дискурсу. На початку XXI століття серед українського сінельнікознавства назовемо розвідку одного з нащадків В. В. Сінельнікова [10], який легендарно реінтерпретував деякі сторінки життя високодостойного предка, та В. І. Липинського [11],

© Мельник К. О., 2013

який передрукував частину "Записок сенатора", додавши до них загальні відомості. Стаття О. А. Алфьорова [12] густо насичена архівним матеріалом, вводить у науковий обіг мало відомі факти з історії побудови театру в Житомирі, основну роль у якій відіграв волинський губернатор. Деякі важливі відомості щодо постаті волинського губернатора містять дослідження М. Ю. Костриці та Г. П. Мокрицького "Преображенський кафедральний собор у Житомирі" [13] та енциклопедія "Вулиці Житомира" Г. П. Мокрицького [14: 66, 495]. Художньо-мемуаристичний аспект "Записок сенатора" М. П. Сінельнікова, як бачимо, до цього часу залишається поза увагою літературознавців.

Виклад основного матеріалу. Микола Петрович Сінельніков, генерал від інфантерії, сенатор, був губернатором у Володимирській (1852), Волинській (1852 – 1855), Московській (1855 – 1857), Воронізькій (1857 – 1859) губерніях, генерал-губернатором Східного Сибіру (1871 – 1874). Він є автором мемуаристичного твору під назвою "Записки сенатора", які почав писати після виходу у відставку, майже через двадцять років після закінчення служби на Волині. Хронотоп записок містить майже півстоліття історичного часу від південно-західних російських губерній до далекосхідних.

Мемуаристика загалом, а записки зокрема зорієнтовані на відтворення історичної дійсності через суб'єктивну авторську реінтерпретацію. Крім того, записки як мемуаристичний жанр мають генологічну властивість "незакінченого", "незавершеного" тексту, який передуватиме наступному, ґрунтовному та "остаточному" – мемуарному. Це як би "частина" іншої "майбутньої" виражено-об'єктивної ретроспекції, якій записки мають послуговуватися як прототекст. Записки, додамо, мають властивість підвищеної суб'єктивності, що наближає їх до нотаток та щоденника, які знов-таки виступатимуть у ролі "заготовки" майбутнього досконалого пригадування. Тому, мабуть, не випадково, що важливу аксіологічну роль у мемуаризованому тексті, записках зокрема гратиме етична категорія правдивості, яка має бінарну властивість. По-перше, як історичний документ, та по-друге, як художній текст. Як історичний документ "Записки сенатора" М. П. Сінельнікова отримали високу оцінку сучасників. П. П. Суворов у статті "Сенатор Сінельніков та імператор Олександр II" зокрема зазначає: "Записки" носять у собі печатку беззаперечної правдивості" [5: 137].

Акт текстуального втілення спогадів проходить через суб'єктивність пригадування, на яку впливають свідомість та особливості пам'яті автора. Частково суб'єктивність викладу матеріалу пов'язана із особливостями процесів запам'ятовування та відтворення інформації, а також із трансформацією мнемічних образів. Масштаб і характер таких змін психолог А. О. Смірнов називав реконструкцією фактів, тобто певною деформацією, які залишилися в анналах активної пам'яті [15]. У вступній частині "Записок сенатора" М. П. Сінельніков, "виправдовуючись", зазначав, що багато подій могли зникнути із його пам'яті, яка вже починала погіршуватися, тому він пише лише те, у чому впевнений [16]. Це досить традиційний для мемуаристики пасаж, яким автор намагався завірити читача у правдивості своєї розповіді [17]. Підсиленням такого прагнення є повторне його підтвердження, коли він, наприклад, наголошував: "Правда перш за все" [16: 40].

Прагнення досягнути правдивості тексту, а водночас – статуту об'єктивного оповідача здійснюється автором засобами традиційних імагологічних презентацій, серед яких, оціночна, коли жодна думка про себе чи свою діяльність автором не зроблена, так би мовити, власноруч, а для вербалізації якої він залучає, як правило, свідків (прямих чи периферійних). Непрямим підсиленням правдивості тексту є відтворення у "Записках сенатора" сцен, у яких можуть брати участь імовірні "учасники", що матимуть виступати "свідками" певної події і, відповідно, "підтверджувати" рівень довіри до тексту, який є "відомим суттєвим прийомом підвищення правдивості інформації: з багатозначним умовчанням приховати її повноту" [1: 330]. Так, наприклад, за словами автора в докладі про нього царю, зокрема, зазначалось: "міністр пропонує перемістити туди (у Волинську губернію – К. М.) мене, як людину, яка поєднує в собі чесноти необхідні для управління" [18: 389]. Ці слова в тексті "Записок сенатора" подані у лапках, тобто як цитата з оригінального документу, що у читача не мало викликати ніяких сумнівів, бо достовірність інформації можна було завжди перевірити в архіві царської канцелярії, це по-перше. По-друге, серед імовірних "периферійних" читачів міг бути, наприклад, й сам чиновник з імперської канцелярії чи архіву, який бачив цей доклад.

Залучення прямих свідків – також поетична особливість мемуаристичного тексту, що являється стійкою традицією оціночної автохарактеристики: "Князь Васильчиков дякував мені за успіхи управління і спільноті, яка зібралася у приймальні, між іншим, сказав: "Мене дивує Волинська губернія. Перепису дано такий поштовх, що я отримую необхідні відомості швидше, ніж з Київської, у якій живу. Цього я не міг досягти, здійснюючи керівництво Волинською губернією" [18: 393-394], які були виголошені у багатолюдному товаристві. У "Записках сенатора" йдеться також про зустріч автора з імператором І. Миколою. Відтворюючи пряму мову, мемуарист пригадує його слова: "Я повністю задоволений твоїм управлінням Володимирською губернією; продовжуй так само служити і на Волині; сподіваюся, що ти зумієш правдою та чесно вселити там відданість і любов до престолу та батьківщини" [18: 389], виголошені також при свідках. Автор акцентує увагу на тому, що ці похвальні слова генерал-губернатора чи найяснішого монарха були сказані публічно, що робить нарацію та й текст не стільки

правдоподібним, скільки, власне, вже правдивим. Наведені приклади містять прихований автокоментар та прагнення читацької позитивної рефлексії. Мотивація стильового прийому досить прозора й забезпечена метою створення "Записок сенатора", яка містить прагнення як передати особливості епохи, так й, безумовно, закарбувати власне ім'я в анналах історії в іміджі "позитивного губернатора".

Додержуючись традиції літературного етикету, що знов-таки у кінцевому результаті має працювати на підвищення правдивості тексту, автор свідомо не називає імена деяких людей, зустрічі з якими відтворені в тексті "Записок сенатора", особливо тих, які залишили в пам'яті мемуариста негативні спогади. Так М. П. Сінельников кодує декого з осіб криптонімами – першою буквою чи то прізвища, чи то імені ("граф В." [18: 391], "поміщик П." [18: 391], "пан М." [18: 392]). Здається, що цей прийом має понижувати планку довіри, однак у таких випадках спрацьовує зворотна реакція сприйняття інформації, у якій вгадуються елементи літературної гри, коли автор свідомо обирає роль "жертви" світського етикету. Жертовність, як відомо, у православній традиції висока моральна чеснота, що викликає беззаперечне співчуття, й, як наслідок, – повагу та розуміння, а у мемуаристичному тексті, відповідно, сприяє підвищенню довіри до тексту, що контекстуально дорівнює його правдивості, що, власне, й ілюструють процеси реконструкції та деформації об'єктивних подій.

Складні умови государевої служби, а саме, як характеризує їх М. П. Сінельников, – "попалченість населення" [18: 395], де переважають "поміщики-католики" [18: 393], вимагала від високопосадової особи відповідних якостей, – це наступний етап індивідуалізації образу автора та стилістичний прийом імагологічної самопрезентації.

Волинська губернія на той час вже належала Російській імперії, але простір більше ніж через півстоліття після приєднання сприймався російським чиновником, як "інший" чи навіть "чужий". Волинський губернатор так цитує генерал-ад'ютанта Д. Г. Бібікова: "Місцеві обставини і характер населення Волинської губернії вимагають від губернатора особливої твердості та діяльності, якості, <...> які не так потрібні у великоросійських губерніях" [18: 389]. Ці слова прямо перекликаються з іншою цитатою, з інших спогадів та з іншою дієвою особою – словами І. Миколи, який майже аналогічно звертався до дворян Правобережжя: "Я знаю, – сказав він, – як важко керувати вами, панове. Найкращий губернатор з моїх великоросійських губерній в цьому краї може бути тільки посереднім, але кожен посередній із ваших буде там найкращим!" [19: 451]. Вибудовування текстуальних алюзій, метатекстуальних паралелей, нарешті, – відтворення пануючої думки про службу в Південно-Західному краї, з одного боку, створюють імідж "позитивного губернатора", з другого, – працюють знов-таки на підвищення правдивості мемуаристичного тексту.

У цьому контексті наведемо думку М. П. Сінельникова про те, що Волинь для нього "до цього часу дорога" [18: 397], тобто навіть до того періоду, а це принаймні час після 1874 р., коли він почав працювати над "Записками сенатора", тобто майже через двадцять років після від'їзду з Волині. Думка знакова тим, що вона презентує, так би мовити, патерне відношення до бувшої своєї вотчини. Батьківська турбота, родинна прихильність, сентиментальна забарвленість, викликана пригадуванням важкого й навіть небезпечного періоду служби, – все це у підсумку сумарно має створювати образ вмілого керівника. "Волиняни набожні, слухняні до властей, терплячі у недоліках" [18: 390], – розвиває думку губернатор, яка співзвучна думці Ю. І. Крашевського: "Жителі також, як і саме місто, молоді серцем і надміру емоційні, жадають добра й прагнуть до нього, а якщо раптом на шляху з'явиться дещо тяжке, іноді втрачають терпіння, іноді діють запально, але, очевидно, тільки через бажання добра і добре серце" [20: 73].

Один відзначає покірність, інший концентрує увагу на емоційності мешканців краю, один писатиме про Волинь, як дорогий спогад – інший, як важкий період: "одним із найважчих було життя в Житомирі на Волині" [21]. Спогад Ю. І. Крашевського занотований не пізніше 1884 р., тобто також більше ніж через двадцять років після від'їзду з Волині. Два сучасника, долі яких неодноразово пересікались у Житомирі, два представники одного покоління з різницею у сім років, два різних держслужбовця – один призначений царським указом на губернаторство, інший публічно обраний куратором гімназії та артистичним директором театру, дві людини небайдужі до художнього слова, два представники різних ментальностей, і, як результат, дві протилежні оцінки спогадів про один і той же об'єкт. Таке порівняння ілюструє примхливість та вибірковість мемуаристичної пам'яті суб'єкта літературного процесу, особливості емоційної пам'яті, яка не поглиблює знання про об'єкт рецепції, а лише розширює уяву про нього. Імагологічною метою подібних висловлювань є досягнення закінченості не стільки інтелектуального, скільки емоційного враження про образ наратора. Якщо для М. П. Сінельникова важливо залишитись у пам'яті сучасників у патерних шатах "позитивного губернатора", то для Ю. І. Крашевського – у романтичній масці "розчарованого митця". Іншими словами, кожний із них залишався в одного разу обраній ними ролі.

Ставлення до царя та державної служби є однією із наскрізних тем "Записок сенатора" М. П. Сінельникова, які також є автопрезентативними текстуальними сегментами. Його сакральне ставлення до августейшої родини проявляється в спогадах про приїзд царя до губернського центру: "З відчуттям щирого благоговіння вношу в ці записки згадки про проїзд у 1853 році через місто Житомир <...> спадкоємця цесаревича <...> Олександра II" [18: 395]. Саморозкриття – "відчуття щирого

благочиння" – одна з небагатьох авторських самохарактеристик. Найбільш поширеним були ті, де держава, уряд чи служба виступали лакмусовим папірцем, який виконував роль вододілу. Автор характеризує камер-юнкера В. А. Свєйковського, який мав польське походження, як "щирого прихильника царя та Росії" [18: 393], пану Р. Л. Ледоховському закидає: "він дозволяє собі розмірковувати за і проти уряду, абсолютно пасивно ставлячись до своїх обов'язків. Таким чином, службою своєю він приносить більше шкоди, ніж користі" [18: 391], а про поміщика П. пише, що він: "дозволяє собі зухвало судити про уряд, не слухаючи умовляння і зневажає його, справника, лайливими словами" [18: 391]. На це одразу після виходу з друку "Записок сенатора" М. П. Сінельнікова звернув увагу його біограф П. П. Суворов, який писав: "М. П. Сінельніков був людиною ідеї від початку життя і до самої старості. І ця ідея була в служінні престолу та вітчизні настільки самовіддано та свідомо, що особисті інтереси не мали жодного значення у ситуаціях, коли вони суперечили інтересам держави" [5: 137]. Сумарно подібні репліки звучать як впізнавальна матриця бінарної опозиції "свій – чужий", що були головними в аксіологічному вимірі світогляду волинського губернатора.

Мемуарист М. П. Сінельніков, працюючи над своїм позитивним образом вірогідного службовця, одночасно намагається наситити його рисами принципного та креативного виконавця. Так, наприклад, зрозумівши, що інвентарні правила, розроблені міністром Д. Г. Бібіковим, не приносять користі Волині, губернатор "написав записку (для Д. Г. Бібікова – К. М.) про стан справ у губернії, і повіз її на розгляд генерал-губернатору в Київ <...> Я прочитав йому (І. І. Васильчикову – К. М.) мою записку міністру. Благородний князь відзначив: – Неофіційно я з вами погоджуюся, але Ви викличете проти себе незадоволення міністра" [18: 394]. Цей сюжет з "Записок сенатора" у підтексті повідомлення приховує екзистенційні сенси метанарації. По-перше, стає зрозумілим, що сам генерал-губернатор І. І. Васильчиков, був обізнаним із проблемою, але не наважився доповідати про неї керівництву. По-друге, М. П. Сінельніков показує свою компетентність і глибоку обізнаність з проблемою та, нарешті, сміливість, коли бажання навести лад у губернії для нього важливіше, ніж зіпсовані стосунки із всесильним міністром, про що він написав нижче: "Кредит мій в міністерстві підірвався" [18: 394]. Та по-третє, пам'ятаймо, що композитором цього сюжету з доповідною запискою міністру так, власне, й "Записок сенатора" загалом є власне сам М. П. Сінельніков, який побудував сюжет за початково визначеною метою, опустивши чи навпаки додавши "потрібні" деталі. У результаті авторської реконструкції події образ оповідача, тобто М. П. Сінельнікова відтінив образи Д. Г. Бібікова та І. І. Васильчикова, які зазнали свідомої чи несвідомої секуляризації. А сам образ волинського губернатора укрупнився, викристалізувався та набув характерної цільності, про що власне й писали сучасники в листах: "Потрібно мати <...> великий запас моральної сили і усвідомлення своєї переваги для того, щоб <...> не впасти духом, коли бачиш себе самотнім поборником правди і продовжувати діяти, так ніби не було перешкод <...>. Потрібно мати великий запас волі, любові, доброти та істини, яку мали Ви, <...> щоб залишитися самим собою, зберегти чистоту та ясність душі, вистояти проти всіх спокус багатством, шаною, владою – і вийти чистим із цього брудного джерела. Ви були і залишилися і одним, і іншим – і за це я так високо ціную вас" [22: 445]; в спогадах: "енергійний, невідкупний, справедливий і, водночас, надзвичайно запальний і різкий, Сінельніков був грізним бичем хабарництва і всіляких непорядків" [2: 231] або в енциклопедичній статті: "М. П. Сінельніков скрізь встигав за короткий час багато зробити у ввірених йому губерніях, особливо зі сторони зовнішнього благоустрою" [8: 27].

У системі аксіологічних домінант "Записок сенатора" М. П. Сінельнікова поруч з правдивістю, сміливістю, сакральним відношенням до августешої родини, патерним до місця служби, послідовним до виконанням службових обов'язків знаходиться етична категорія честі та порядності, яка є вододілом між "своїм та іншим", однак, будучи емоційно забарвленою, не містить національної неприязні чи суб'єктивного відношення до певної особи. Мемуарист згадує епізод із паном М., який якось сказав волинському губернатору, що "у справах тяжбових я намагаюся примирити суперників і не відхиляю вдячності" [18: 392]. М. П. Сінельніков безкомпромісно коментував ситуацію: "Я бачу, що ми з вами не сходимося у думках. Ми тут маємо бути представниками правди та честі, а пояснені вами умови не підходять під ці уявлення. Ви є приводом для образливих для службовців нарікань" [18: 392]. Думка автора звучить як непохитний моральний постулат, що водночас збільшує як образ "позитивного губернатора", так й відчужує його від "своїх інших". "Свій інший" – "мисливець за легкою поживою, пан М. був переведений до іншої губернії" [18: 392], – вирок за недотримання норм дворянської честі та підірив довіри до пануючої влади.

На відміну від суб'єктно-особистісних прикладів ставлення до виконання обов'язків своїх підлеглих, які знаходяться в площині категорії службової честі і порядності, М. П. Сінельніков переходить до узагальнення проблематики. Автор наводить низку інших подій із волинського періоду служби, зокрема розповідаючи про об'їзди ввірених йому губерній: "в першому по дорозі до міста Волинської губернії Овруча під час огляду повітових міст, мною була знайдена помітна млявість і безлад у справах" [18: 390]. Мемуарист укрупнює проблему: "В повітах я знайшов мало втішного. Ставлення до населення більшістю місцевої адміністрації було безтактним. Видно було, що чиновники не користувалися значною довірою населення та тягнули

діловодство навмисно довго. Навпаки дворяни були помітно порядними без зарозумілості <...> та готові сприяти підтриманню порядку та спокою" [18: 390]. Такі пасажі з "Записок сенатора" мимоволі автора потрапляють у площину трюїзмів або публіцистичної демагогії. Дуже сумнівно, що по закінченню служби на Волині підлеглі М. П. Сінельнікова стали тактовними і не м'явими та раз і на завжди позбулися безладу у справах. Безперечно, що це є виграшним, випробуваним та широко розповсюдженим прийомом презентації жаданого образу, образу позитивного губернатора у цьому випадку, уточнимо.

Індивідуалізація образу автора у тексті "Записок сенатора" відбувається також через ретроспективну номінацію добрих справ волинського губернатора, який достатньо скромно й лапідарно розповідає про свої вчинки. Чудова пам'ять та знання об'єкта пригадування дозволили мемуаристу відтворити "свій" Житомир, створити свою концепцію його історії середини XIX ст. Відтворення "свого" історичного часопростору досить характерна візії власного життя більшості мемуаристів, яку вони художньо реінтерпретують на сторінках власних творів. Спогади М. П. Сінельнікова у цьому контексті не є виключенням, а скоріше – достатньо типовими.

Диференціювання подій у спогадах губернатора у парадигмі "емоція – подія" відбувається за перевагою першого, коли у пам'яті більш зберігаються емоційно-сенсуальні враження про минуле. Тому не дивно, що згадки про дієву площину добрих вчинків губернатора раціональні й достатньо невеликі та фрагментарні. Так, наприклад, розповідь про свою діяльність з розбудови та впорядкування Житомира викладена через пригадування лише того факту, що він встиг тільки "шосувати головні вулиці" [18: 397]. Екстраполюючи цю подію на реальну його значимість для розвитку міста, а також враховуючи те, що власне завдяки М. П. Сінельникову почалося практичне виконання генерального плану розбудови Житомира, складеному ще у 1827 р., що сприяло розплануванню кварталів та трасуванню вулиць [13: 32], ідеї якого збереглися і функціонують до сьогоднішнього дня, вражає скромність самопрезентація автора "Записок сенатора". "Бажання моє, – коментував подію М. П. Сінельников, – облаштувати місто та пробудити в ньому життя витікало частково з того, щоб втримати дворянство на місці. Тому що його прагнення до Варшави майже таке, як у магометан до Мекки" [18: 394]. Так, на перший погляд, високі завдання з благоустрою міста відверто секуляризовані автором у площину великодержавної політики й одночасно видають службовий меркантилізм автора.

У парадигмі добрих справ волинського губернатора знаходиться й побіжна згадка про необхідність побудови нового православного собору: "Архієрейське служіння відбувалося в приватному єврейському будинку. Цей факт справив на мене сумне враження. Він підривав велич моєї батьківщини" [18: 394] – згадував М. П. Сінельников. Активна участь у побудові нового приміщення сприяла завершенню його побудови вже через десять місяців після початку робіт. Аналогічними є спогади про відкриття у Житомирі 31 жовтня 1853 р. дворянського клубу: "Влаштуючи вечори для товариства в створеному мною клубі, я відкрив для відвідування публіки, яка не мала міського саду, свій губернаторський сад" [18: 390].

Тактовність, відчуття міри та форми тексту вимагали від мемуариста перенести акценти з ролі своїх дій на значимість вчинків героїв своїх записок. М. П. Сінельников розповідає про пожертвування графа П. А. Клейнмихеля, який допоміг у побудові не тільки житомирського храму, але й губернаторського будинку та театру волинського дворянства [18: 395], князя Р. Є. Сангушка, який також посприяв зведенню театрального приміщення [18: 395], генерала М. Коженевського, який пожертвував значну суму на добробут міста [18: 395]. Останню подію виокремлено з ряду буденних: "Прийнявши пожертвування з особливою вдячністю, я назначив частину із цієї суми на облаштування бульвару в Житомирі і назвав його іменем генерала Коженевського" [18: 395]¹, якого автор зокрема називає "поважний старець-поміщик" [18: 395] та "заслужений старий" [18: 395].

Додамо до цього намір М. П. Сінельнікова повернути із заслання колишнього волинського губернського предводителя дворянства Р. Л. Ледоховського, зазначаючи: "Це б справило хороше враження на волинське дворянство" [18: 390]. Вчинок, очевидно, був продиктований прикладом М. І. Мамаєва, який сприяв поверненню зі заслання А. Павши [23], завдяки якому ад'ютант губернатора-попередника набув неабиякої поваги на Волині.

Згадка прізвищ Р. Є. Сангушка, М. Коженевського чи Р. Л. Ледоховського, думається, не була випадковою. Вона чудово ілюструє дихотомію "свій – свій інший", у якій "своїми іншими" виступають поляки, які, згідно тогочасним великоросійським уявленням, частіше виступали в мемуаристиці під маркером "чужий". Називаючи прізвища волинян-поляків у числі своїх наближених, М. П. Сінельников власне презентує себе і як толерантного політичного діяча та досвідченого дипломата, і як умілого організатора та вдячного губернатора, який знає ціну таким стосункам. Досить відверте уточнення: "Це б справило хороше враження на волинське дворянство", – викриває неприховану авторську екзистенцію перебування у краї та уявлення про нього як обачливого та кмітливого діяча, передусім, – політичного діяча, наголосимо.

¹ Микола Костриця та Георгій Мокрицький (Костриця М. Ю., Мокрицький Г. П. Преображенський кафедральний собор у Житомирі. – К. : Техніка, 2004. – 142 с. – С. 39.) помилково зазначають, що назву було дано на честь Аполло Коженевського, батька Джозефа Конрада.

Вага подібних особистісних характеристик стане більш зрозумілою, коли пригадаємо, що у цей період на Волині живуть й працюють на літературному поприщі видатні митці польської художньої літератури, серед яких Ю. І. Крашевський, К. Качковський, Г. Жевуський, Е. М. Галлі та багато інших, імена яких не знайшли місця на сторінках "Записок сенатора". Цей процес був двостороннім. Так, наприклад, ім'я волинського губернатора лише раз зустрічається у листуванні Ю. І. Крашевського (1 листопада 1855 р.): "Зараз переведено від нас губернатора Сінельнікова, яким всі були задоволені, невідомо, хто буде на його місці" [24: 314], – чисто функціонально-ужиткове згадування без вираження особистого ставлення.

Підсумовуючи результати служби на посаді Волинського губернатора, М. П. Сінельніков згадував: "Оглядаючи службу свою на Волині, яка тривала три з половиною роки, я тільки встиг зробити таке: побудувати православний собор, два будинки при ньому для причту, богадільню на тридцять ліжок, названу на честь княгині Васильчикової, губернаторський будинок, кам'яний театр, міст через річку Тетерів (а за свідченням П. П. Суворова губернатор побудував міст через р. Кам'янку [4: 210] – К. М.), переробити шляхетне зібрання, шосувати головні вулиці, звести на площі лавки з істивними припасами" [18: 397], – досить вразливий та, до речі, реальний список добрих справ позитивного губернатора. Особистість Миколи Петровича була свого часу високо оцінена житомирянами, на честь якого була названа одна з тодішніх центральних вулиць міста "Сінельніковою" [4: 210] (нині вул. Дитячої комуни).

Висновок. "Записки сенатора" М. П. Сінельнікова у контексті історії вітчизняної літератури, культури та історії – значимий твір, що має непересічну цінність у відтворенні волинського часопростору середини позаминулого століття. Твір не відкриває нових та не створює відмінних художніх моделей мемуаристичного тексту. Він є скоріш вартісним наслідуванням та дорученням до напрацювань мемуаристів-попередників, не виключно, що й досвіду П. П. Суворова, який їх обробляв та готував до друку. Однак, при всіх їх традиційності й, може, в якійсь мірі патріархальності, вони є важливим джерелом відтворення історичних подій, з одного боку, з іншого, – яскравим зразком правобережної російськомовної мемуаристики.

Автор записок – натура цілісна, творча та талановита, у репертуарі якої знаходяться всі відомі на той час наративні, стильові та поетикальні засоби та прийоми вибудовування мемуаристичного тексту. В аксіологічній системі моральних домінант М. П. Сінельнікова знаходяться непохитні категорії, серед яких царепреклоніння (відданість, віра, батьківщина), честь, правдивість, прагнення більш ніж належного виконання службового обов'язку, бабківська турбота про підданих, відчуття родинної спорідненості з ними, стійкі переконання, що сумарно індивідуалізують образ автора записок з ряду подібних. Крім цього, виокремимо багату стильову палітру наративних та метанаративних актів, широту їх відтінків, серед яких присутні риси сентиментальної забарвленості тексту, ностальгічних рефлексій та лапідарної інтелектуальної розповіді з глибоким підтекстом самопрезентації. Композиційне багатство мемуаристичного тексту дозволяє реінтерпретувати авторське "я" мемуариста у всій множині його висловлювань, стосунків та вчинків, що забезпечило високий репертуар імагологічної презентації – від слуги (царського) до батька (підданих), від друга (наприклад, М. Коженевського) до ворога (наприклад, пана М). Особливого креативу М. П. Сінельніков досягає при розв'язанні проблем у площині "свій – чужий", які він може стимулювати (називати бульвари), виправляти (облаштувати та пробуджувати життя у Житомирі, щоб дворянство не прагнуло до Варшави), не помічати (відсутня палітра митців, його сучасників), але все це сукупно має працювати та працює на створення образу "позитивного губернатора", яким й залишився М. П. Сінельніков у пам'яті волинян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ершов В. О. Польська мемуаристична література Правобережної України доби романтизму : [монографія] / В. О. Ершов. – Житомир : Полісся, 2010. – 454 с.
2. Слетов П. С. Воспоминания о Н. П. Синельникове / П. С. Слетов // Исторический вестник (СПб). – 1893. – Т. 51. – № 1. – С. 231–238.
3. Кельш М. П. Воспоминания о Синельникове / М. П. Кельш // Исторический вестник (СПб). – 1893. – Т. 54. – № 12. – С. 876–881.
4. Суворов П. П. Сенатор Н. П. Синельников (Биографический очерк) / П. П. Суворов // Исторический вестник (СПб). – 1894. – Т. 56. – № 4. – С. 203–220.
5. Суворов П. П. Сенатор Синельников и император Александр II / П. П. Суворов // Исторический вестник (СПб). – 1899. – Т. 75. – № 1. – С. 137–147.
6. Суворов П. П. Два сенатора. (Из бумаг Н. П. Синельникова) / П. П. Суворов // Исторический Вестник (СПб). – 1900. – Т. 79. – № 2. – С. 623–630.
7. Синельников Н. П. Записки сенатора / Н. П. Синельников // Исторический вестник (СПб). – 1895. – Т. 59. – № 1. – С. 39–75 ; Ibidem : № 2. – С. 380–397 ; Ibidem : № 3. – С. 721–736 ; Ibidem : Т. 60. – № 4. – С. 45–57 ; Ibidem : № 5. – С. 380–397 ; Ibidem : № 6. – С. 693–711 ; Ibidem : Т. 61. – № 7. – С. 27–46.
8. Рудаков В. Е. Синельников Н. П. / В. Е. Рудаков // Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона : В 86 т. – Т. 30. – СПб : "Издательское дело", Брокгауз – Ефрон, 1900. – 480 с. – С. 27–28.

9. Гуревич П. Синельников Н. П. / П. Гуревич // Русский биографический словарь : В 25 т. / Под наблюдением А. А. Половцова. – Т. 18. – СПб : Тип. В. Демакова, 1904. – 673 с. – С. 502–504.
10. Синельников В. В. Волинский губернатор Н. П. Синельников : взгляд через столетия / В. В. Синельников // Історія міст і сіл Великої Волині : [наук. зб. "Велика Волинь"]. – Т. 25. – Житомир, 2002. – 224 с. – С. 21–24.
11. Липинський В. І. Спогади М. П. Синельникова як краєзнавче джерело / В. І. Липинський // Духовні витоки Житомирщини : [наук. зб. "Велика Волинь"] / [голов. ред. М. Ю. Костриця]. – Т. 29. – Житомир : М. Косенко, 2003. – 332 с. – С. 115–118.
12. Алфьоров О. А. Фінансовий аспект побудови кам'яного театру в Житомирі / О. А. Алфьоров // Духовні витоки Житомирщини : [наук. зб. "Велика Волинь"] / [голов. ред. М. Ю. Костриця]. – Т. 29. – Житомир : М. Косенко, 2003. – 332 с. – С. 111–115.
13. Костриця М. Ю. Преображенський кафедральний собор у Житомирі / М. Ю. Костриця, Г. П. Мокрицький. – К. : Техніка, 2004. – 142 с.
14. Мокрицький Г. П. Вулиці Житомира : [енциклопедія Житомира] / Г. П. Мокрицький. – Кн. 1. – Житомир : Вид-во "Волинь", 2007. – 640 с.
15. Смирнов А. А. Проблемы психологии памяти / А. А. Смирнов. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1966. – 423 с.
16. Синельников Н. П. Записки сенатора / Н. П. Синельников // Исторический вестник (СПб). – 1895. – Т. 59. – № 1. – С. 39–75.
17. Єршов В. О. "Я своїми власними очима бачив...". Художня правдивість та форми її втілення у польськомовній мемуаристиці Правобережної України доби романтизму / В. О. Єршов // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2010. – № 2 (89). – С. 122–127.
18. Синельников Н. П. Записки сенатора / Н. П. Синельников // Исторический вестник (СПб). – 1895. – Т. 60. – № 5. – С. 380–397.
19. Мамаев Н. И. Записки / Н. И. Мамаев // Исторический вестник (СПб). – 1901. – Т. 86. – № 11. – С. 428–470.
20. Kraszewski J. I. Żytomierz / J. I. Kraszewski // Tygodnik ilustrowany (Warszawa). – 1861. – № 100. – 12 / 24 sierpnia. – S. 72–74.
21. Kraszewski J. I. Noce bezsenne / J. I. Kraszewski ; [oprac. W. Danek] // Kraszewski J. I. Pamiętniki. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1972. – 472 s. – S. 300–372.
22. Письмо И. В. Селиванова к Н. П. Синельникову // Русская старина. – 1880. – Т. 29. – № 10. – С. 442–446.
23. Мамаев Н. И. Записки / Н. И. Мамаев // Исторический вестник (СПб). – 1901. – Т. 86. – № 12. – С. 864–882.
24. Kraszewski J. I. Listy do rodziny. 1820 – 1863. Część I : W kraju / Oprac. W. Danek. – Kraków : Wydawnictwo literackie, 1982. – 533 s.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Yershov. V. O. Pol's'ka memuarystychna literatura Pravoberezhnoi Ukrainy doby romantyzmu [Polish Memoirs Literature of Right-Bank Ukraine of the Period of Romanticism] : [monografia] / V. O. Yershov. – Zhytomyr : Polissya, 2010. – 454 s.
2. Sletov P. S. Vospominaniia o N. P. Sinel'nikove [Memoirs about N. P. Sinel'nikov] / P. S. Sletov // Istoricheskii vestnik (SPb) [Historical Journal (SPb)]. – 1893. – Т. 51. – № 1. – S. 231–238.
3. Kel'sh M. P. Vospominaniia o Sinel'nikove [Memoirs about N. P. Sinel'nikov] / M. P. Kel'sh // Istoricheskii vestnik (SPb) [Historical Journal (SPb)]. – 1893. – Т. 54. – № 12. – S. 876–881.
4. Suvorov P. P. Senator N. P. Sinel'nikov (Biograficheskii ocherk) [The Senator N. P. Sinel'nikov (Biographical Essay)] / P. P. Suvorov // Istoricheskii vestnik (SPb) [Historical Journal (SPb)]. – 1894. – Т. 56. – № 4. – S. 203–220.
5. Suvorov P. P. Senator Sinel'nikov i imperator Aleksandr II [The Senator Sinel'nikov and the Emperor Aleksandr II] / P. P. Suvorov // Istoricheskii vestnik (SPb) [Historical Journal (SPb)]. – 1899. – Т. 75. – № 1. – S. 137–147.
6. Suvorov P. P. Dva senatora (Iz bumag N. P. Sinel'nikova) [Two Senators (From the Papers of N. P. Sinel'nikov)] / P. P. Suvorov // Istoricheskii Vestnik (SPb) [Historical Journal (SPb)]. – 1900. – Т. 79. – № 2. – S. 623–630.
7. Sinel'nikov N. P. Zapiski senatora [The Senator's Notes] / N. P. Sinel'nikov // Istoricheskii vestnik (SPb) [Historical Journal (SPb)]. – 1895. – Т. 59. – № 1. – S. 39–75 ; Ibidem : № 2. – S. 380–397 ; Ibidem : № 3. – S. 721–736 ; Ibidem : Т. 60. – № 4. – S. 45–57 ; Ibidem : № 5. – S. 380–397 ; Ibidem : № 6. – S. 693–711 ; Ibidem : Т. 61. – № 7. – S. 27–46.
8. Rudakov V. E. Sinel'nikov N. P. [Sinel'nikov N. P.] / V. E. Rudakov // Yentsiklopedicheskii slovar' F. A. Brokgauza i I. A. Efrona [Encyclopedic Dictionary by F. A. Brokgauza i I. A. Efrona] : [v 86 t.]. – Т. 30. – SPb : "Izdatel'skoe delo", Brokgauz – Efron, 1900. – 480 s. – S. 27–28.
9. Gurevich P. Sinel'nikov N. P. [Sinel'nikov N. P.] / P. Gurevich // Russkii biograficheskii slovar' [Russian Biographical Dictionary] : [v 25 t.] / [pod nabliudeniem A. A. Polovtsova]. – Т. 18. – SPb : Tip. V. Demakova, 1904. – 673 s. – S. 502–504.
10. Sinel'nikov V. V. Volynskii gubernator N. P. Sinel'nikov : vzgliad cherez stoletia [The Volyn Governor N. P. Sinel'nikov : View through the Centuries] / V. V. Sinel'nikov // Istoriia mist i sil Velykoi Volyni [History of Cities and Villages of Great Volyn] : [nauk. zb. "Velyka Volyn"]. – Т. 25. – Zhytomyr, 2002. – 224 s. – S. 21–24.
11. Lypyn'skyi V. I. Spogady M. P. Synel'nykova yak kraeznavche dzherelo [M. P. Synel'nykov's Memoirs as a Source of Local History] / V. I. Lypyn'skyi // Dukhovni vytyky Zhytomyrshchyny [Spiritual Origins of Zhytomyrshchyna] : [nauk. zb. "Velyka Volyn"] / [golov. red. M. Yu. Kostriysya]. – Т. 29. – Zhytomyr : M. Kosenko, 2003. – 332 s. – S. 115–118.
12. Alfiorov O. A. Finansovy aspekt pobudovy kam'yanogo teatru v Zhytomyri [The Financial Aspect of Stone Theatre's Building in Zhytomyr] / O. A. Alfiorov // Dukhovni vytyky Zhytomyrshchyny [Spiritual Origins of Zhytomyrshchyna] : [nauk. zb. "Velyka Volyn"] / [golov. red. M. Yu. Kostriysya]. – Т. 29. – Zhytomyr : M. Kosenko, 2003. – 332 s. – S. 111–115.

13. Kostriysya M. Yu. Preobrazhenskii kafedral'nyi sobor u Zhytomyri [The Transfiguration Cathedral in Zhytomyr] / M. Yu. Kostriysya, G. P. Mokryts'kyi. – K. : Teknika, 2004. – 142 s.
14. Mokryts'kyi G. P. Vulytsi Zhytomyra [Zhytomyr's Streets] : [entsyklopediia Zhytomyra] / G. P. Mokryts'kyi // [entsyklopediia Zhytomyra]. – Kn. 1. – Zhytomyr : Vyd-vo "Volyn", 2007. – 640 s.
15. Smirnov A. A. Problemy psikhologii pamiaty [The Problems of Memory's Psychology] / A. A. Smirnov. – M. : Izd-vo APN RSFSR, 1966. – 423 s.
16. Sinel'nikov N. P. Zapiski senatora [The Senator's Notes] / N. P. Sinel'nikov // Istoricheskii vestnik (SPb) [Historical Journal (SPb)]. – 1895. – T. 59. – № 1. – S. 39–75.
17. Yershov V. O. "Ya svoimy vlasnymi ochyma bachyv...". Khudozhnia pravdyvist' ta formy yiyi vtilennia u pol's'komovnii memuarystysi Pravoberezhnoi Ukrainy doby romantyzmu ["I've Seen with My Own Eyes...". The Artistic Truthfulness and Forms of its Realization in Polish Memoirs of the Right-Bank Ukraine of the Romanticism Period] / V. O. Yershov // Ukrains'ka mova i literatura v serednikh shkolakh, gimnaziakh, litseyakh ta kolegiumakh [Ukrainian Language and Literature in Secondary Schools, Gymnasiums, Lyceums and Colleges]. – 2010. – № 2 (89). – S. 122–127.
18. Sinel'nikov N. P. Zapiski senatora [The Senator's Notes] / N. P. Sinel'nikov // Istoricheskii vestnik (SPb) [Historical Journal (SPb)]. – 1895. – T. 60. – № 5. – s. 380–397.
19. Mamaev N. I. Zapiski [Notes] / N. I. Mamaev // Istoricheskii vestnik (SPb) [Historical Journal (SPb)]. – 1901. – T. 86. – № 11. – S. 428–470.
20. Kraszewski J. I. Zytomierz / J. I. Kraszewski // Tygodnik ilustrowany (Warszawa). – 1861. – № 100. – 12 / 24 sierpnia. – S. 72–74.
21. Kraszewski J. I. Noce bezsenne / J. I. Kraszewski ; [oprac. W. Danek] // Kraszewski J. I. Pamietniki. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1972. – 472 s. – S. 300–372.
22. Pis'mo I. V. Selivanova k N. P. Sinel'nikovu [I. V. Selivanov's Letter to N. P. Sinel'nikov] // Russkaia starina [Russian Antiquity]. – 1880. – T. 29. – № 10. – S. 442–446.
23. Mamaev N. I. Zapiski [Notes] / N. I. Mamaev // Istoricheskii vestnik (SPb) [Historical Journal (SPb)]. – 1901. – T. 86. – № 12. – S. 864–882.
24. Kraszewski J. I. Listy do rodziny. 1820 – 1863. Część I : W kraju / Oprac. W. Danek. – Kraków : Wydawnictwo literackie, 1982. – 533 s.

Матеріал надійшов до редакції 25.07. 2013 р.

Мельник К. О. Имагологическая презентация автора в "Записках сенатора" Н. П. Синельникова.

В статье проанализирован репертуар поэтических средств имагологической презентации образа автора в "Записках сенатора" волынского губернатора Н. П. Синельникова, определены нарративные акты, которые презентуют и интерпретируют авторское "я", формы метанаррации, которые обеспечивают функционирование категории правдивости, и индивидуализации образа автора, также освещены его взгляды и государственные стратегии, и их влияние на развитие Житомира и Волынской губернии.

Mel'nyk K. O. Author's Imagological Presentation in the "Senator Notes" by N. P. Sinelnikov.

The repertoire of poetic means of the author's imagological presentation in "Senator's Notes" written by the Volyn governor N. P. Sinelnikov is analyzed in the article. The literary hermeneutical, phenomenological and cultural-historical scientific methods have been used in order to research narrative acts, that present and interpret author's "I", forms of metanarration, that provide functioning of the category of truthfulness and author's image individualization are determined. There are adamant categories in the axiological system of moral landmarks in M. P. Sinyelnikov's notes, including admiration of the tsar (loyalty, faith, fatherland), honour, honesty, commitment over the proper performance of duty, father's care, a sense of family relationship with people. Composition of notes allows to reinterpret author's "I" throughout his speech, relationships and actions that ensures the high imagological presentation – from servant (tsar's one) and to the father (with partials), from friend (eg, M. Kozhen'ovskiy) to the enemy (such as Mr. M) etc. The special creativity M. P. Sinyelnikov reaches in solving problems within "ours – others" which he may stimulate (called boulevards), fix (to equip and awaken life in Zhytomyr for nobility not sought to Warsaw), ignore (no artists by his contemporaries are mentioned), but it all works together to create the image of the "positive Governor", which M. P. Sinyelnikov remained in the Volyn's memory.